

4. Гойчук О. І. Продовольча безпека: монографія / О. І. Гойчук // Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.
5. Закон України «Про утворення державного департаменту продовольства». // Збірник урядових нормативних актів України. – 2000 - №16.
6. Конституція України: ухвалено на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 грудня 1996 року. – К.: Просвіта, 1996. – 80 с.
7. Кочетков О. В. Формування системи показників продовольчої безпеки країни / О. В. Кочетков, Р. В. Марков // Економіка АПК. – 2002. - № 9. - С. 43-44.
8. Лузан Ю. Я. Проект «Комплексна програма підтримки розвитку українського села на період до 2015 року» / Ю. Я. Лузан, В. П. Ситник, П. Т. Саблук // Економіка АПК - № 1. – 2007. - С. 11.
9. Михасюк І. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога / Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів, «Українські технології». – 1999. - 640 с.
10. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектору / Б. Пасхавер // Економіка України. № 1, 2007, с. 80.
11. Саблук П. Т. Продовольча безпека України / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов // Економіка АПК. – 2009. - № 10. - С. 3-7.
12. Спиноза Б. Избранные произведения / Б. Спиноза // М.: Мысль. - 1957. – т. 2. - 435 с.
13. Тринько Р. І. Соціально-економічна сутність та основні шляхи реалізації продовольчої безпеки в Україні / Р. І. Тринько // Науковий вісник ЛДУВС. Серія економічна. Зб. н. праць. Львів. – 2006. - С. 246-260.
14. Хорунжий М. Й. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК. – 2003. - № 6. – С. 9-16.
15. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення: Монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько // К.: НІС. - 1997. – 144 с.

УДК 331.101.262

ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ХЕРСОНСЬКОГО РЕГІОНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Рудік Н.М. - к.с.-г. н., доцент,

Рудік О.Л. - к.с.-г. н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Трансформація економічної системи України в ринкову, реформування агропромислового комплексу активізували та загострили ряд соціально-економічних проблем, і найважливішими серед них є організаційно-економічні питання зайнятості сільського населення. Праця має вирішальне значення в будь-якій трудовій діяльності, оскільки забезпечує розвиток людини як особистості та задоволення її в матеріальних та духовних

благах. У сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві України зайнято було в 2000 році 21,5% зайнятого населення країни, а у 2006-2009 роках 17,5-15,5%. Аграрний сектор забезпечує продовольчу безпеку й продовольчу незалежність країни, але якщо в 2000 році в загальному обсязі валової доданої вартості за регіонами продукція сільського господарства складала 56,4 % то в 2006 – 2009 роках у валовому регіональному продукті по Україні вона складала 17,4-11,0%. Продукція сільського господарства складає близько 60% фонду споживання всього населення. Тут щорічно створюється до 8-9% Зведеного бюджету держави. Аграрний сектор посідає 2-ге місце у товарній структурі експортних поставок. Серед сільського населення працездатного віку лише трохи більше половини працюючі. З них лише половина зайняті у сільському господарстві й працює за місцем проживання. Стрімко зростає чисельність сільських жителів, які працюють за кордоном. Стан розвитку соціально-економічної інфраструктури, побутові умови, рівень оплати праці, рівень зайнятості перебувають у критичній фазі і потребують докорінних змін та макроекономічного врегулювання.

Стан вивчення проблеми. Організаційно-економічні проблеми зайнятості населення, проблеми розвитку сільських територій розглядалися в працях вчених економістів-аграрників; В.С. Дієсперова, А.В. Лісового, Л.М. Мельника, Л.І. Михайлова, О.М. Онищенко, В.П. Рябоконя, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина.

Завдання і методика досліджень. Окреслення і аналіз організаційно-економічних проблем зайнятості сільського населення, пропонування заходів розв'язання та шляхів їх реалізації з урахуванням регіональних особливостей. Для досягнення поставлених завдань були використані такі методи досліджень: загальнонаукові; теоретичного узагальнення та порівняння; статистичного аналізу.

Результати досліджень. Агропромисловий сектор Херсонської області має визначальне значення для економіки регіону. Землі с/г призначення складають - 2033,9 тис. га (71,5%) від загального обсягу земель регіону -2846,1 тис. га. Рівень розвитку АПК, стабільність функціонування визначають стан економіки, матеріальний та духовний рівень життя населення області.

Динаміку і обсяги структурних зрушень в економіці регіонів України відповідно до Системи національних рахунків (СНР) характеризує валовий регіональний продукт, який є узагальнюючим показником економічного та соціального розвитку регіону. Аналіз динаміки змін цього показника характеризує неповне використання потенціалу регіону. Так обсяг валової доданої вартості в Херсонській області в 2000 році та валового регіонального продукту - в 2005 -2009 роках становив відповідно 2348, 6469, 7565, 9034, 13174, 13436 млн. грн., а в розрахунку на одну особу відповідно: 1925, 5713, 6744, 8122, 11944, 12256 грн. тоді як в середньому по Україні: 2788; 9372; 11630; 15496; 20495; 19862 грн.

Особливістю Херсонського регіону є переважання частки сільського населення над міським. Станом на 01. 01 2010 року чисельність наявного населення 1086,8 тис. осіб; кількість зайнятих економічною діяльністю 488,8 тис. осіб; кількість зайнятого населення у с/г, мисливстві, лісовому господарстві 137,2 тис. осіб (28,1%); промисловості 51,6 тис. осіб (10,6%).

Чисельність безробітного населення за методологією МОП у віці 15-70 років 46,1 тис. осіб.

Передумовою будь-яких економічних реформ має стати пошук оптимальних шляхів розвитку саме ринку праці та його інфраструктури, які б ефективно вирішили проблему зайнятості населення в регіоні і особливо сільського населення.

Механізм функціонування ринку праці визначається його параметрами – попитом, пропозицією та регуляторами. Останні, як правило, передбачають поєднання ринкового та державного регулювання зайнятості в системі трьох аспектів: демографічного, соціально-економічного і соціально-психологічного. Демографічне відтворення формує статеву-вікову структуру, визначає загальні межі трудових ресурсів населення, формує чисельність населення регіону. Але вплив демографічної основи зводиться не лише до тенденцій і закономірностей формування обсягу працездатного населення, а і до рівня очікуваної працездатності населення та середньої тривалості трудового періоду. Динаміка чисельності всього населення визначає динаміку чисельності економічно активного населення. Проте залежність ця дуже складна, оскільки, наприклад, народження дітей збільшує кількість населення одразу, а кількість трудових ресурсів лише через 15-20 років, і то за умови, що ці люди стануть економічно активними. Загальна динаміка фізичних (кількісних) меж населення визначається взаємодією народжуваності та смертності. З 1995 року як у Херсонській області, так і в Україні коефіцієнт смертності значно перевищує коефіцієнт народжуваності і має місце природне скорочення населення. Аналіз загальних коефіцієнтів народжуваності та смертності свідчить, що за абсолютними значеннями вони були вищими у сільській місцевості. Так коефіцієнт природного приросту населення в 2008, 2009, 2010 роках для сільської місцевості склав -5,5; -4,1; -3,2, тоді як для міста відповідно -4,7; -4,1; -4,0.

Таким чином, демографічна складова, будучи матеріальною основою формування обсягу працездатного населення, потребує першочергового регулювання саме в плані зміни негативної динаміки приросту чисельності населення.

Економічна активність населення області мала тенденцію зменшення як серед населення працездатного віку, так і старше працездатного віку. А саме в 2000 та в 2008, 2009, 2010 роках економічно активне населення складало відповідно 556,4; 553,6; 538,0; 534,9 тис. осіб, з них працездатне 526,2; 506,2; 497,0; 492,7 тис. осіб. Чисельність зайнятих з 479,3 тис. осіб в 2000 року зросла до 507,5 тис. осіб в 2008 році та в подальшому відбувалося зменшення до 486,9 та 488,8 тис. осіб в 2009 та 2010 роках, що певною мірою є наслідком кризових чинників та прорахунків державного регулювання на макрорівні. Так якщо в 2000 році зайняті в промисловості склали 14,1%, у сільському господарстві 23,2% то в 2008, 2009, 2010 роках їх частка в промисловості становила відповідно 9,5; 8,9; 8,0%, а в с/г 7,5; 7,4; 6,4%. Такий стан економічної активності та зайнятості населення є значною мірою наслідком процесу реформування, особливо в агропромисловому комплексі. Процес реформування сільськогосподарських підприємств, розпочатий в 90 роках прийняттям Законів України: «Про власність», «Про підприємництво», «Про

господарські товариства», «Про селянське господарство», «Про колективні сільськогосподарські підприємства» «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» суттєво змінив форми мотивації праці та рівень зайнятості сільського населення, а значить, і вплинув на соціально-економічний розвиток регіонів. Низький рівень заробітної плати в сільському господарстві, незадовільний рівень охорони здоров'я та добробуту не можуть стимулювати економічну активність на селі. Найнижча середньомісячна номінальна заробітна плата є в сільськогосподарській галузі України. У 2009 році вона становила 1220 грн., а по промисловості 2117 грн., у Херсонській області відповідно 1204 грн. та 1597 грн. Така диференціація в заробітній платі є надто слабким стимулом для проживання молоді в сільській місцевості. Заклади охорони здоров'я, в яких отримує медичну допомогу сільське населення: дільничні лікарні, сільські лікарські амбулаторії, характеризуються найнижчим рівнем впровадження державних соціальних стандартів надання медичної допомоги. І це при тому, що в Україні 16 регіонів (59,3%) взагалі визначені як проблемні щодо впровадження державних соціальних стандартів надання медичної допомоги. Саме тому розвиток інфраструктури в сільській місцевості допоміг би вирішити соціально-економічні та соціально-психологічні аспекти проблем зайнятості сільського населення і проблем стану добробуту на селі.

Основними організаційно-економічними проблемами Херсонського регіону на теперішній час залишається негативна динаміка приросту чисельності як сільського, так і міського населення; динаміка рівня економічно активного населення; динаміка рівня безробіття, значна невідповідність потреби в працівниках та вивільнення їх.

Виходячи із сучасної соціально-економічної ситуації, що склалася у Херсонському регіоні, як і в більшості сільських регіонів України, сподівання на самостійне вирішення соціальних проблем села без реалізації спеціальних державних програм, які базувалися б на світовому досвіді, є мало реальним. У західноєвропейських країнах ринкові механізми доповнюються державним регулюванням заради досягнення соціального ефекту, однак практично всі економічні моделі мають свої особливості.

В умовах ринкової економіки зайнятість регулюється в основному державою відповідно до прийнятої концепції зайнятості. Основними напрямками є працевлаштування, надання допомоги в перепідготовці, стимулювання створення гнучкого ринку праці. Особливої уваги потребують заходи посилення гнучкості ринку праці за допомогою підвищення мобільності служб зайнятості, системи перепідготовки і підвищення кваліфікації та фінансової підтримки міжрегіонального переміщення робітників. Заходи, що найчастіше використовуються в регіоні, є пасивними: матеріальна допомога, працевлаштування з попереднім перенавчанням, при цьому матеріальна допомога прив'язується до прожиткового мінімуму, а не до середньої заробітної плати.

Для макроекономічного рівня проблема безробіття і особливо сільського населення це не лише матеріальна допомога. У першу чергу це забезпечення людині можливості реалізації своїх знань, здібностей, ініціатив. Ураховуючи агропромисловий напрям Херсонського регіону, не може розглядатися як

вирішення проблеми залучення до суспільних робіт та сплата допомоги по безробіттю, оскільки, як показала практики, він швидше зменшує напругу на регіональному ринку праці. Окрім того, проблема динамічної рівноваги попиту та пропозиції в моделі ринку праці села потребує заходів держави не стільки по створенню робочих місць та упередження їх скорочення, а більш дієвих та стратегічних шляхів, якими є поглиблення агропромислової інтеграції, розвиток допоміжних, підсобних, переробних, промислових виробництв, народних промислів створених безпосередньо в селі. У загальноекономічному сенсі сутність заходів зводиться до забезпечення умов стимулювання самозайнятості населення в селі.

Тому на сучасному етапі економічного розвитку в цілому макроекономічна політика держави має передбачати вирішення соціально-економічних проблем зайнятості сільського населення в двох аспектах. Перший - шляхом розвитку сільського господарства через розширення його інтеграції з промисловістю і торгівлею.

Наприклад, в Японії частка селянських господарств становить понад 80%. І це досягнуто завдяки поетапній реалізації спеціальних урядових програм, спрямованих на розвиток місцевої економіки та сільської індустріалізації під девізами: „один товар в одному селі”, а пізніше – „сто товарів в одному селі”.

Економічне зростання Китаю також здійснювалося за рахунок широкої програми модернізації народного господарства де пріоритет віддавався сільському господарству. Нові робочі місця в сільській місцевості виявилися у 5-6 разів дешевші, ніж у містах. Нині у Китаї на сільські підприємства припадає п'ята частина валової продукції промисловості, близько 80% сільськогосподарської техніки виробляється саме у селах

Другий аспект вирішення проблем – шлях підтримки розвитку сільських територій через створення належних умов господарювання, бажання жити і працювати в сільській місцевості. На теперішній час підвищення заробітної плати в сільськогосподарській галузі; впровадження державних соціальних стандартів надання медичної допомоги, що дозволить відновити нормальний хід самовідтворення населення та формування робочої сили, підвищить рівень очікуваної працездатності населення та середньої тривалості трудового періоду

Тому значною мірою забезпечення вирішення соціально-економічних проблем зайнятості сільського населення може бути реалізоване шляхом їх комплексного облаштування об'єктами соціальної інфраструктури. Докорінні зміни в соціальному розвитку села значною мірою повинні орієнтуватися на світові стандарти щодо формування добробуту населення.

Таким чином, втручання держави в економічні процеси в регіонах має передбачати організаційні заходи щодо ліквідації диспропорцій у попиті – пропозиції робочої сили, на селі зокрема, та законодавчі і фінансові заходи по стимулюванню самозайнятості, розвитку малого та середнього бізнесу, пільговому кредитуванню кооперативів та малих підприємств на селі. Найперспективнішим напрямом має стати кооперативна форма організації праці на селі, створення громадських виробничих кооперативів по здійсненню комплексу будівельно-монтажних робіт, наданню комунальних послуг. Також можливе використання фінансових ресурсів Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF), Європейського соціального фонду (ESF), Європейського

сільськогосподарського фонду орієнтації та гарантії (EAGGF) і Фонду фінансових інструментів підтримки рибальства (FIG) , які надаються Європейським союзом для розвитку сільських територій в рамках регіональної політики.

Комплексною програмою підтримки розвитку українського села в Україні на період до 2015 року також передбачено механізм активізації господарського життя через розвиток інфраструктури і створення робочих місць; посилення і відновлення самоідентифікаційного культурного і суспільного розвитку села; підтримка сільського і лісового господарства; забезпечення впровадження державних соціальних стандартів надання медичної допомоги.

Така державна підтримка є комплексною і стимулюватиме не тільки розвиток сільських регіонів, але й окремих галузей і виробництва деяких видів сільськогосподарської продукції, залучення молоді в сільську місцевість, поліпшення демографічної ситуації, що і забезпечить економічну стабільність регіону та держави.

Висновки та пропозиції.

Основними організаційно-економічними проблемами Херсонського регіону на теперішній час залишається негативна динаміка приросту чисельності сільського і міського населення; динаміка рівня економічно активного населення; динаміка рівня безробіття, значна невідповідність потреби в працівниках та вивільнення їх.

Регулювання зайнятості в сільській місцевості має здійснюватись у системі демографічного, соціально-економічного і соціально-психологічного аспектів.

Демографічна складова є матеріальною основою формування обсягу працездатного населення. У Херсонській області коефіцієнт смертності перевищує коефіцієнт народжуваності і має місце природного скорочення населення. За абсолютними значеннями коефіцієнти були вищим у сільській місцевості.

Економічна активність населення області зберігає тенденцію зменшення як серед населення працездатного віку, так і старше працездатного віку.

Низький рівень заробітної плати в сільському господарстві, незадовільний рівень охорони здоров'я та добробуту не стимулюють економічну активність на селі .

Вирішення проблем зайнятості сільського населення можливе через підтримку розвитку сільських територій шляхом створення належних умов господарювання, бажання жити і працювати в сільській місцевості - підвищення заробітної плати в сільськогосподарській галузі; впровадження державних соціальних стандартів надання медичної допомоги для відновлення нормального ходу самовідтворення населення та формування робочої сили, підвищення рівня очікуваної працездатності населення та середньої тривалості трудового періоду

Забезпечення динамічної рівноваги попиту та пропозиції в моделі ринку праці села можливе за умов поглиблення агропромислової інтеграції, розвитку допоміжних, підсобних, переробних, промислових виробництв, народних промислів створених безпосередньо в селі

Перспектива подальших досліджень. Динаміка змін зовнішнього економічного середовища обумовлює необхідність подальшого вивчення організаційно-економічних проблем зайнятості населення. У наступних

дослідженнях даний аспект проблеми ринку праці розглядатиметься в напрямі аналізу кооперативної форми організації соціально-економічної перебудови села та її значення у вирішенні проблем зайнятості та підвищення рівня зайнятості сільського населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М. В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. К.: ННЦ ІАЕ, 2011.-1008 с.
2. Васильченко В.С. і ніш. Управління трудовим потенціалом: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005.-403 с
3. Дієсперов В.С.. Визначення ефективності в сільськогосподарському підприємстві // Економіка України, 2007 - №10- С.70 – 77
4. Матвієнко П. Узагальнююча оцінка розвитку регіонів // Економіка України, 2007 - №5- С.26 – 36
5. Рябоконь В.П. Основні напрями соціально-економічної перебудови та розвитку українського села // Економіка АПК, 2008 - №6- С.3 – 7.
6. Статистичний щорічник України за 2009 рік. К.: Консультант 2010. -566 с.

УДК 330.1: 338.43(1-22)

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Руснак А.В. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Становлення розвитку сільських територій як одного з напрямів сільського розвитку та соціально-економічної політики держави передбачає зміну його інституціонального середовища. На сьогодні існує проблема слабкої інституціональної забезпеченості сталого розвитку сільських територій, що проявляється у недостатньому рівні людського та соціального капіталу сільських громад; недосконалості місцевого самоврядування на сільських територіях (зокрема, і фінансової та організаційної бази); відсутності національної системи управління сільським розвитком.

Стан вивчення проблеми. Питання вдосконалення системи управління розвитком саме сільських територій є надзвичайно актуальним та потребує своєчасного розв'язання. Проблемам соціально-економічного розвитку сільських територій присвятили свої праці Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, М.Й. Малік, Л.М. Мельник, П.Т. Саблук, О.В. Шубравська, В.В. Юрчишин. Проте дослідження щодо вдосконалення системи управління розвитком сільських територій у науковій літературі висвітлені недостатньо.

Завдання і методика досліджень. Основним завданням даного дослідження є аналіз основних проблем та обґрунтування перспектив